

DILNAVO MAMATOVA,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

ALEKSANDR FAYNBERG IJODINING O'ZBEK VA JAHON ADABIYOTIDAGI O'RNI

Annotatsiya. Ushbu maqolada Aleksandr Faynbergning o'zbek hamda jahon adabiyotidagi o'rni ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shoirning hayoti, ijodiy faoliyati, she'riyatining badiiy xususiyatlari va tarjimonlik mahorati keng yoritilgan. Maqolada Aleksandr Faynberg ijodining asosiy yo'nalishlari – insonparvarlik, do'stlik, vatanparvarlik va millatlararo hamjihatlik g'oyalari uning she'rlari misolida ochib beriladi. Shuningdek, uning o'zbek xalqiga bo'lgan muhabbati, Toshkent shahriga bag'ishlangan she'rlari hamda o'zbek adabiyoti namoyandalari asarlarini rus tiliga tarjima qilishdagi xizmatlari tahlil qilinadi. Shoir ijodining o'ziga xos badiiy uslubi, obrazlilik, metaforik tasvir va lirizm kabi jihatlari ham ilmiy asosda yoritilgan. Tadqiqot davomida adabiy-tanqidiy manbalar, shoirning she'riy to'plamlari va zamonaviy adabiyotshunoslarning ilmiy qarashlaridan foydalanilgan. Mazkur maqola Aleksandr Faynberg ijodini chuqurroq o'rganish va uning ma'naviy merosini yosh avlodga yetkazishda muhim ilmiy manba bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Aleksandr Faynberg, she'riyat, tarjima, o'zbek adabiyoti, jahon adabiyoti, madaniyat, insonparvarlik, ijod.

Abstract. This article scientifically analyzes the place of Aleksandr Faynberg in Uzbek and world literature. The poet's life, creative activity, artistic features of his poetry, and translation skills are widely highlighted. The article reveals the main themes of Alexander Faynberg's *meopuecmbo*, including humanism, friendship, patriotism, and ideas of interethnic harmony. It also examines his love for the Uzbek people, poems dedicated to the city of Tashkent, and his contribution to translating works of Uzbek literary figures into Russian. The study scientifically explores the poet's unique artistic style, imagery, metaphorical expression, and lyricism. During the research, literary-critical sources, the poet's poetry collections, and scholarly views of modern literary critics were used. This article serves as an important academic source for a deeper study of Alexander Faynberg's creative heritage and for conveying his spiritual legacy to the younger generation.

Keywords: Alexander Faynberg, poetry, translation, Uzbek literature, world literature, culture, humanism, creativity.

Kirish. XX asr oxiri va XXI asr boshlarida o'zbek adabiyoti taraqqiyotida turli millat vakillarining ijodi alohida o'rin egalladi. Ayniqsa, o'zbek xalqining madaniyati, qadriyatlari va ma'naviy dunyosini chuqur his qilgan ijodkorlar milliy adabiyot rivojiga katta hissa qo'shdilar. Ana shunday zabardast ijodkorlardan biri Aleksandr Faynberg hisoblanadi. U o'zining serqirra ijodi, samimiy she'rlari, inson qalbini teran aks ettira oladigan badiiy mahorati bilan nafaqat o'zbek adabiyotida, balki jahon adabiy jarayonida ham munosib o'rin egalladi.

Aleksandr Faynberg nafaqat shoir, balki mohir tarjimon sifatida ham tanilgan. U o'zbek mumtoz va zamonaviy adabiyoti namoyandalari asarlarini rus tiliga tarjima qilish orqali ularni

keng kitobxonlar ommasiga yetkazdi. Bu esa o'zbek adabiyotining xalqaro miqyosda tanilishiga xizmat qildi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotning metodologik asosini tarixiy-qiyosiy, badiiy-tahliliy, biografik hamda germevistik metodlar tashkil etdi. Ushbu metodlar orqali Aleksandr Faynberg ijodining mazmun-mohiyati, badiiy xususiyatlari va jahon adabiyotidagi o'rni ilmiy jihatdan o'rganildi.

Muhokama va tahlil. Aleksandr Faynberg 1939-yilda Toshkent shahrida tavallud topgan bo'lib, uning bolalik va yoshlik davri O'zbekistonning boy madaniy muhitida kechgan. Shoir yoshligidan adabiyotga qiziqib, she'riyatga mehr qo'ygan. Toshkentdagi ko'p millatli muhit uning dunyoqarashi va ijodiy tafakkurining shakllanishida muhim rol o'ynagan. U turli xalqlarning urf-odatlarini, madaniyati va ma'naviy qadriyatlarini chuqur his qilgan holda ulg'aydi.

Aleksandr Faynberg ijodiy faoliyatini yoshligidan boshlagan. Uning dastlabki she'rlari matbuot sahifalarida chop etilib, adabiyot muxlislari e'tiborini tortgan. Shoirning ilk ijod namunalaridayoq inson qalbining nozik jihatlarini tasvirlashga bo'lgan intilish sezilib turadi. Keyinchalik uning ko'plab she'riy to'plamlari nashr etilib, o'quvchilar orasida mashhur bo'ldi.

Shoir ijodida Toshkent shahri alohida o'rin tutadi. U Toshkentni mehribon, bag'rikeng va go'zal shahar sifatida tasvirlaydi. Ayniqsa, 1966-yildagi Toshkent zilzilasidan keyingi insoniy birdamlik shoir ijodida chuqur aks etgan. Faynberg o'z she'rlarida insonlarning bir-biriga bo'lgan mehr-muhabbati va yordamga tayyorligini katta mahorat bilan ifodalagan.

Faynberg Toshkentni nafaqat tug'ilib-o'sgan shahri, balki o'zining ma'naviy vatani sifatida madh etadi. Uning she'rlarida keng ko'chalar, chinorlar, iliq insoniy munosabatlar va sharqona muhit poetik obrazlar orqali ifodalanadi. Masalan, uning Toshkent haqidagi she'rlarida quyidagi mazmun tez-tez uchraydi:

"Toshkent – mehribon qo'llar shahri,

Yuraklarga yaqin nurli maskan..."

Shuningdek, Faynbergning Toshkentga bag'ishlangan she'rlari ko'plab adabiy to'plamlar va xotira kechalarida o'qib kelinadi. Uning ijodida Toshkent obrazi insoniylik va do'stlik timsoli sifatida gavdalanadi.

Aleksandr Faynberg ijodining asosiy mavzularidan biri inson ruhiyati hisoblanadi. U muhabbat, ayriliq, sadoqat, hayot mazmuni va vaqt haqida chuqur falsafiy mushohadalar yuritgan. Shoirning she'rlari oddiy va ravon uslubda yozilgan bo'lsa-da, ularning mazmunida katta ma'naviy teranlik mavjud. Xususan, u "So'z" she'rida shunday deydi:

*Poyezd kechikishi oddiy voqea,
Samolyotni kutib ichikadi ko'z.
Haqiqiy baxtsizlik, katta fojia –
Mabodo kechiksa kutilyotgan so'z.*

(Oygul Suyundiqova tarjimasi)

Shoir metafora, epitaf, tashbeh va ramz kabi badiiy vositalardan mahorat bilan foydalangan. Bu vositalar uning she'rlariga o'ziga xos joziba bag'ishlaydi. Masalan, inson qalbidagi iztiroblarni tabiat hodisalari bilan qiyoslash orqali u chuqur emotsional ta'sir hosil qiladi. Shoirning quyidagi misralarida ham ruhiy kechinmalar tabiat manzaralari bilan uyg'un holda tasvirlangan:

*Ozgina fursat bor... Ozgina vaqt bor..
Ajrashurmiz, boqib quyoshga so'ng bor.
Gina-kudrat qilmay, bog'da yururman,*

*Novdasi sindirmay meva terurman.
Yo 'qotganlariga bo'lib intizor;
Daraxt, maysalar ham chekurlar ozor.
Zilol buloq... Billur kabi maftunkor;
Tiniq suv tubida barglar naqshinkor.
Kunbotarda qushlar sayrar jo 'rovoz,
Tiz cho 'kib daryoga sajda qilmoq soz.
Xorib-charchaganda dam olmoq darkor;
Juda ko 'p fursat bor... Juda ko 'p vaqt bor. [Faynberg, 2021:88].*

Ushbu misralarda tabiat obrazlari – daraxt, buloq, qushlar va quyosh – insonning ichki kechinmalari bilan uyg'unlashtirilgan holda berilgan. Xususan, bog', meva, daryo va xazon kabi timsollar orqali hayotning o'tkinchiligi, ruhiy sokinlik va falsafiy mushohada ifodalanadi. Bu esa shoir ijodiga xos bo'lgan emotsional teranlik va ramziy ifoda kuchini yanada yorqin namoyon etadi.

Aleksandr Faynberg ijodining yana bir muhim xususiyati lirizm hisoblanadi. Uning she'rlarida samimiy tuyg'ular kuchli aks etadi. Shoir o'quvchi bilan go'yo bevosita suhbatlashayotgandek taassurot uyg'otadi. Shu sababli uning asarlari kitobxon qalbiga tez yetib boradi.

Faynbergning tili sodda va ravon bo'lsa-da, unda katta poetik kuch mujassam. Shoir ortiqcha murakkablikdan qochib, oddiy so'zlar orqali katta ma'no bera olgan. Aynan shu jihat uning ijodini keng kitobxonlar ommasiga yaqinlashtirgan. Uning she'rlarida insonparvarlik g'oyasi ustuvorlik qiladi. Shoir barcha insonlarni mehr-oqibat va ezgulikka chorlaydi. Millatlararo do'stlik va hamjihatlik g'oyalari uning ijodida yetakchi mavzulardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois Aleksandr Faynberg ijodi bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Aleksandr Faynberg nafaqat iste'dodli shoir, balki yuksak mahoratli tarjimon sifatida ham o'zbek adabiyoti rivojiga katta hissa qo'shgan. U Alisher Navoiy g'azallaridan namunalarni rus tiliga tarjima qilgan bo'lib, ayniqsa Navoiy lirikasidagi falsafiy ruh va badiiy nafislikni saqlab qolishga muvaffaq bo'lgan [Faynberg, 2000:91]. Shuningdek, Erkin Vohidovning "O'zbekim" she'ri hamda "Ruhlar isyoni" dostonidan parchalarni rus tiliga tarjima qilgan [Karimov, 2018:121]. Abdulla Oripovning "O'zbekiston", "Ona tilimga" kabi she'rlari tarjimalari ham Faynberg ijodida muhim o'rin tutadi [Rahimov, 2021:67]. Bundan tashqari, Omon Matjonning ayrim falsafiy she'rlari va dostonlarini ham rus tiliga o'g'irgan. Ayniqsa, milliy ruh, Vatanga muhabbat va insoniy kechinmalarni aks ettiruvchi asarlarni tarjima qilishda shoirning tarjimonlik mahorati yaqqol namoyon bo'ladi.

Tarjima san'ati katta mahorat va mas'uliyat talab qiladi. Chunki tarjimon nafaqat matn mazmunini, balki muallifning ruhiyati, uslubi va badiiy mahoratini ham boshqa tilga yetkazishi kerak bo'ladi. Aleksandr Faynberg aynan shu jihatdan o'zining yuksak iste'dodini namoyon eta olgan.

Faynberg tarjimalari orqali rus tilida so'zlashuvchi kitobxonlar o'zbek xalqining ma'naviy dunyosi, urf-odatlar va adabiy merosi bilan yaqindan tanishish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Bu esa o'zbek adabiyotining xalqaro maydondagi nufuzini oshirishga xizmat qildi. Shoir tarjimonlikni oddiy kasb emas, balki xalqlarni birlashtiruvchi ma'naviy ko'pri deb bilgan. Uning fikricha, tarjima orqali turli xalqlar bir-birining madaniyatini chuqurroq anglaydi. Shu bois u tarjimalarida samimiylilik va aniqlikka katta ahamiyat bergan. Aleksandr Faynbergning tarjimonlik faoliyati bugungi kunda ham katta ilmiy va madaniy ahamiyatga ega. Chunki uning mehnati natijasida o'zbek adabiyotining ko'plab durdonalari keng kitobxonlar ommasiga yetib bordi. Bu esa millatlararo do'stlik va madaniy hamkorlik rivojiga katta hissa bo'lib qo'shildi.

Aleksandr Faynberg ijodi nafaqat o'zbek adabiyotida, balki jahon adabiy jarayonida ham muhim o'rin egallaydi. Uning she'rlari insoniylik, tinchlik, mehr-oqibat va do'stlik kabi umuminsoniy g'oyalarni targ'ib qilgani sababli turli xalqlar tomonidan iliq kutib olingan. Shoir ijodining xalqaro miqyosda qadrlanishining asosiy sabablaridan biri uning asarlaridagi samimiyat va hayotiylikdir. Faynberg inson qalbining eng nozik kechinmalarini oddiy, ammo ta'sirchan so'zlar orqali ifodalashga muvaffaq bo'lgan. Shu bois uning she'rlari turli millat vakillari uchun ham tushunarli va yaqin hisoblanadi.

Aleksandr Faynberg ijodi ko'plab tillarga tarjima qilingan. Bu esa uning asarlarining keng kitobxonlar ommasiga tarqalishiga imkon yaratgan. Shoirning asarlarida milliy ruh bilan bir qatorda umuminsoniy qadriyatlar ham kuchli aks etgani uchun u jahon adabiyotida munosib o'rin egallagan.

Adabiyotshunoslar Faynberg ijodini zamonaviy she'riyatning yorqin namunalaridan biri sifatida baholaydilar. Uning asarlarida Sharq va G'arb madaniyati uyg'unlashgan holda namoyon bo'ladi. Bu esa shoir ijodining badiiy qimmatini yanada oshiradi.

Xulosa. Aleksandr Faynberg o'zining serqirra ijodi, yuksak badiiy mahorati va insonparvarlik ruhidagi asarlari bilan o'zbek hamda jahon adabiyotida munosib o'rin egallagan ijodkor hisoblanadi. Uning she'riyati inson qalbining nozik kechinmalarini chuqur va samimiy tarzda aks ettirishi bilan ajralib turadi. Shoir ijodida mehr-oqibat, vatanparvarlik, tinchlik, do'stlik va millatlararo hamjihatlik g'oyalari yetakchi o'rin tutadi. Shoir ijodining badiiy xususiyatlari tahlili shuni ko'rsatdiki, u metafora, tashbeh, epiteta va ramzlardan mahorat bilan foydalangan holda o'ziga xos poetik uslub yaratgan. Uning she'riyatidagi lirizm, falsafiy mushohada va hayotiylik asarlarning ta'sirchanligini yanada oshirgan.

Tadqiqot jarayonida Faynbergning tarjimonlik faoliyati ham muhim ilmiy ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. U Alisher Navoiy, Abdulla Oripov kabi o'zbek ijodkorlari asarlarini rus tiliga tarjima qilish orqali o'zbek adabiyotining xalqaro miqyosda tanilishiga katta hissa qo'shgan. Bu esa shoirning madaniyatlararo adabiy aloqalarni rivojlantirishdagi xizmatlarini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. *Tanlangan she'rlar.* – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2005. – 240 b.
2. *Rasulov A. O'zbek va rus adabiy aloqalari taraqqiyoti.* – Toshkent: O'qituvchi, 2015. – 210 b.
3. *Normatov U. Badiiy tafakkur va zamonaviy she'riyat.* – Toshkent: Ma'naviyat, 2010. – 195 b.
4. *Aleksandr Faynberg. Tarjimalar va adabiy maqolalar to'plami.* – Toshkent, 2014. – 220 b.
5. *Alisher Navoiy asarlarining rus tilidagi tarjimalari.* – Moskva: Literatura, 2008. – 300 b.
6. *Jo'rayev B. Millatlararo madaniy aloqalar va adabiyot.* – Samarqand: Zarafshon, 2018. – 170 b.
7. *Faynberg A. She'rlar to'plami.* – Toshkent, 2000. – 79 b.
8. *Saidov H. Jahon adabiyoti va zamonaviy poetik tafakkur.* – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020. – 200 b.
9. *Faynberg A. Qoralamaga qasida "Adabiyot nashriyoti" – 2021.* – 99 b.
10. *Rahimov M. O'zbek adabiyoti va zamonaviy tarjima jarayonlari.* – Toshkent, 2021. – 160 b.
11. *Rahimov M. O'zbek adabiyoti va zamonaviy tarjima jarayonlari.* – Toshkent, 2021. – 54 b.
12. *Faynberg A. Tarjimalar va adabiy maqolalar to'plami.* – Toshkent, 2000. – 91 b.
13. *Karimov Q. Zamonaviy o'zbek she'riyatida insonparvarlik talqini.* – Toshkent: Fan, 2018. – 121 b.